

Runer frå utgravingane i Trondheim bygrunn 1971–94

Med eit tillegg av nyfunne innskrifter elles frå byen (N774–N894)
Av Jan Ragnar Hagland

(Manus til "Norges Innskrifter med de yngre Runer" (NIyR) bind 7)

KJØPMANNSGATA 20-26 (FOLKEBIBLIOTEKSTOMTA)

EIGARINNSKRIFTER. a. Merkelappar.

[797] N-91694 (Tidlegare omtala: Hagland 1988a: 147, 156; 1988b: 17, 22; 1988c: 48f, 60; 1989: 90f; 1990b: 18, 21; 1994c: 260, 265; Knirk 1986a 7; NIyR VI; 161, omtala som A271; Seim 1991b: 25; Christophersen 12998: 27, 33f.)

Innskrifta står på eit lite talkjevle av tre, 71 mm langt, 18 mm breitt og 10 mm tjukt. Funnet vart gjort i 1985, felt FU i hovudfase 4/5, som til saman dekkjer perioden mellom ca. 1050 og 1150. Det er runer på båe breisidene av kjevlet. Det er elles seks talskorar på kvar side av kjevlet. Desse må vera gjorde etter at runene var rissa. Innskrifta på side a dekkjer flata (lengd 67 mm, høgd på runene 17-18 mm). På side b er innskrifta 18 mm lang og runene likeins 17-18 mm høge. Dei er godt bevarte og byr ikkje på problem med lesemåtar. Mellom r. 7 og 8 på side a er det ein skade i treet og eit riss eller ei line ned til venstre frå toppen av r. 8. Lina er mykje uskarpare enn innskrifta elles og er mest sannsynleg eit pressmerke i veden. R. 1 og 10 på side a har ei svakt markert punktering nedst på staven. Punkteringa av r. 2 på side b er likeins svak, men elles sikker nok. R. 8, **r**, på side a har elles ein lukka, skarpt vinkla boge med kvist som tangerer staven og ikkje bogen. På side b kryssar nedre del av kvistane på r. 3 og 4 kvarandre så vidt.

ʀ ʀ ʀ ʀ ʀ ʀ ʀ ʀ ʀ ʀ ʀ ʀ

a) **s i k m u n t r a s æ k**

þ ʀ ʀ ʀ

b) **þ e n a**

a) *Sigmundr á sekk* b) *þenna* 'Sigmund eig denne sekken'.

Innskrifta har språkleg form som tilsvarar det vi kan finna på andre merkelappar i materialet frå Trondheim og Bergen. Men talkjevlet har ikkje noko spesielt feste for reim eller band slik vi vanlegvis finn på desse namnemerka. Forklaringa på det er truleg at denne gjenstanden opphavleg har vore 'merkelapp', men har vore nytta omatt som talkjevle. Det faktum at talskorene er gjorde etter at runene er rissa, stør ei slik oppfatning (jf. fotografi ovanfor). Både merkelappen og talkjevlet må ha hatt ein naturleg tilknytning til handelslivet i det gamle Nidaros. Det er ikkje unaturleg at ein slik namnelapp, som truleg har hatt eigdomsmerking ombord på eit handelsskip under transport som sin viktigaste funksjon, har

vorte nytta omatt. Det kan til dømes ha skjedd ved ilandføring av varene der det brått kan ha vorte behov for eit talkjevle ved ei eller anna vareoppteljing. Pinnen har rimelegvis vorte smidd litt til for det nye føremålet, slik at eit opphavleg feste på den måten har vorte skore bort. Heile denne gjenstanden, slik vi har han i dag, synest såleis på ulike vis å ha tilknytnad til eit merkantilt miljø i hamnebyen Nidaros. Det finst elles fleire tilsvarande døme i bergensmaterialet på at merkelappar også har vore nytta som talkjevle. Følgjande 9 av dei 114 merkelappane som er publiserte i NIyR, har såleis tydelege teljemerke: N660, 676, 677, 689, 706, 757, 766, 767 og 772 (jf. òg Grandell 1988: 66-69).

Mannsnamnet *Sigmundr* er, etter Lind, svært gammalt i vestnordisk og mykje brukt - "i synnerhet på Island" (Lind 1905-15: 883). Det er såleis mogleg, men ikkje bindande, å sjå også denne innskrifta som merking av importerte varer frå eit av dei norrøne samfunna 'vest for havet', slik vi tvillaust har sett ein del andre døme på i dette tilfanget.

I høve til den arkeologiske dateringa av funnlaget for gjenstanden er det grunn til å leggja merke til at innskrifta nyttar punktert **ī** for /e/, men ikkje punktert **ġ** for /d/. Vidare er det spesielt for denne innskrifta at rotvokalen i *sekk* og *penna* er markerte med ulike runeteikn. Desse skrivemåtane kunne, isolert sett, tyda på at skrivaren har gjort systematisk skilnad på kort vokal som er resultat av i-omlydd /a/ (*sækk*) og opphavleg kort /e/ (*penna* - for identifisering av vokalen her, jf. Benediktsson 1964: 71). Dette er ein fonologisk distinksjon som eldre forskarar med grunnlag i *Første Grammatiske Avhandling* har meint var til stades i islandsk språk fram til første halvdel av 1100-talet. Hreinn Benediktsson har likevel ovetydande godtgjort at denne opposisjonen ikkje kan påvisast ut frå det bevarte handskriftsmaterialet eller ut frå rimforhold i overleverte skaldedikt. Innskrifta N796 ovanfor viser, som vi har sett, eit runologisk særdrag som synest å vera islandsk eller vestnorrønt. Innskrifta er datert til tida mellom andre og fjerde kvartal av det 12. hå. Her er ordet *sekk* skrivne med punktert **ī**. Sameleis er det med dette ordet i dei tilfelle det finst i merkelappar også frå Bryggen i Bergen – såleis N678 og N687, der rotvokalen i *sekk* og i pronominet *penna* er skrivne med same runeteikn, jamvel om skrivemåten av rotvokalen i pronominet er noko uviss i N678. Ingen av desse innskriftene synest likevel å vera eldre enn frå siste kvartal, eventuelt siste halvdel, av 1100-talet.

Spørsmålet om fonologisk tolking av rotvokalen i **sækk** og **pena** her får dermed ei spesiell interesse på grunn av alderen på innskrifta. Trass i det komparative materialet som alt er nemnt, har vi ikkje godt nok grunnlag for å dra bindande slutningar om ein eventuell fonologisk opposisjon mellom kort /æ/ og /e/ her. Innskrifta er så kort at vi ikkje kan utelukka tilfelleleg variasjon i markering av vokalkvaliteten. Dei skrivemåtar vi elles finn for kort fremre urunda ikkje-høg vokal i tilfanget av merkelappar, tyder nemleg ikkje på noko etymologisk basert fonologisk skilje. Det einaste som ligg temmeleg fast når det gjeld bruk av **æ** og **e** for kort vokal, er at førsteelementet i diftongen /ei/ så godt som gjennomført blir markert med **æ**. Om vi også tek omsyn til bergensmaterialet, er skrivemåten slik i 15 av dei 16 (17?) belegga som finst (N668, 674, 675, 676, 677, 679, 680, 681, 682, 684, 689, 746, 755, 756 i Bergen og N795 i Trondheim). Berre ein merkelapp har skrivemåten **ei** (N757). Mannsnamnet *Heinrekr* (N761) har også skrivemåte med **ei**, men det er uvisst om dette verkeleg er ein merkelapp og om innskrifta såleis høyrer med i det tilfanget. Også innskrifter der diftongen av ulike grunnar ikkje er skriven fullt ut, er førsteelementet markert med **æ** (N678 **æ**nri - *Eindriði*, 683 **æ**rikr, 735 **souæ**kk - *Slveig*). I N758, som er svært ung (1413), gir skrivemåten **postin** truleg uttrykk for monoftongering i trykklett staving.

Ved sida av diftongen /ei/ og dei belegg vi alt har nemnt, er det få tilfelle av skrivemåtane **æ** eller **e** for kort vokal i tilfanget av merkelappar. Dei belegga som finst, er namna **æltiarn** (N685), **ællendr** (N686), **ærligr** (N787) og pronomenet **tæta** (N694), **þætta** (N722) på ei side og **bergsæin** (N668) og det latinske **miserere** (N802) på den andre. Det viser at vekslande skrivemåte i det noko yngre tilfanget i beste fall ikkje kan representera anna enn allofonisk variasjon (for eit meir omfattande oversyn over dette fenomenet i runematerialet frå Bryggen i Bergen, sjå Spurkland 1991: 102–114). Vi har elles ingen bindande argument for å skilja systematisk t. d. mellom ein islandsk og andre runetradisjonar i merkelapptilfanget sett under eitt. Jamvel om skrivemåtane på det punktet som her er aktuelt, då kan representera ulike tradisjonar, så må spørsmålet om skrivemåtane **sæk** og **þena** i innskrifta her er eit uttrykk for ein etymologisk basert fonologisk opposisjon, bli ståande ope, anten vi ser merket som islandsk eller norsk.